

**Opinia do ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw
(druk nr 1107)**

I. Cel i przedmiot ustawy

Celem ustawy jest umożliwienie spadkodawcy sporządzenia zapisu testamentowego ze skutkami rzeczowymi w formie aktu notarialnego - zapisu windykacyjnego (art. 1 pkt 9).

Przepisy dotyczące zapisu windykacyjnego zostały umiejscowione w dziale III tytułu III księgi czwartej Kodeksu cywilnego w dodanych art. 981¹ – 981⁶.

Zgodnie z ustawą dział III podzielony został na trzy rozdziały: Zapis zwykły, Zapis windykacyjny, Polecenie. Instytucja zapisu pozostaje niezmienną. Zmienia się nazwa zapisu i po wejściu w życie ustawy będzie ona określana jako zapis zwykły aby odróżnić ją od instytucji zapisu windykacyjnego.

Ustawa określa definicję i przedmiot zapisu windykacyjnego.

Zapis windykacyjny polega na przeznaczaniu w testamencie oznaczonej osobie przedmiotu zapisu, który zapisobierca nabywa w chwili otwarcia spadku.

Przedmiotem zapisu windykacyjnego może być: rzecz oznaczona co do tożsamości, zbywalne prawo majątkowe, przedsiębiorstwo lub gospodarstwo rolne, ustanowienie na rzecz zapisobiercy użytkowania lub służebności (art. 981¹).

Przedmiot zapisu w chwili otwarcia spadku powinien należeć do spadkodawcy, a gdy zapis polega na ustanowieniu użytkowania lub służebności, to przedmiot tego prawa powinien należeć do spadku.

Uzależnianie skuteczności zapisu windykacyjnego od warunku lub terminu jest niedopuszczalne. W takim wypadku uważa się zastrzeżenie warunku lub terminu za nieistniejące, chyba że bez takiego zastrzeżenia zapis windykacyjny nie zostałby uczyniony.

Zapis windykacyjny jest wówczas nieważny, ale może wywoływać skutki warunkowego lub terminowego zapisu zwykłego (art. 981³).

Do zapisu windykacyjnego stosuje się odpowiednio przepisy o powołaniu spadkobiercy, przyjęciu i odrzuceniu spadku, o zdolności do dziedziczenia i o niegodności (art. 981⁵) oraz odpowiednio mają zastosowanie przepisy regulujące zapis zwykły (art. 981⁶), co oznacza, że zapis windykacyjny można uczynić na rzecz jednej lub kilku osób, stosuje się do niego przepisy o podstawieniu i przyroście, można go odrzucić, a brak oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu zapisu windykacyjnego w okresie 6 miesięcy od dowiedzenia się o nim powoduje, że zapis windykacyjny jest traktowany jako przyjęty. Osoba, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, musi żyć w chwili otwarcia spadku i może zostać uznana za niegodną zapisu.

Z uwagi na treść art. 922 § 2 K.c. przedmiot zapisu windykacyjnego jest wyłączony ze spadku. W wypadku, gdy osoba wskazana przez testatora odrzuca zapis windykacyjny lub nie może być zapisobiercą z uwagi na to, że nie dożyje otwarcia spadku lub okaże się niegodna zapisu, przedmiot zapisu windykacyjnego należy do spadku.

W związku z tym, że zapis windykacyjny jest wyłączony ze spadku ustawodawca zdecydował uregulować odpowiedzialność za długi spadkowe osób otrzymujących przysporzenia w drodze zapisu windykacyjnego, aby zapobiec sytuacji kiedy to spadkodawca znaczną część swojego majątku rozdysponuje w drodze zapisów windykacyjnych. Takie działanie spadkodawcy ograniczałoby zakres odpowiedzialności za długi spadkowe spadkobierców przyjmujących spadek z dobrodziejstwem inwentarza, co pogarsza sytuację wierzycieli spadkowych.

Na podstawie dodanych przepisów art. 1034¹ – 1034³ K.c. (art. 1 pkt 25) ustawa obciąża odpowiedzialnością za długi spadkowe osoby otrzymujące przysporzenia w drodze zapisu windykacyjnego w ten sposób, że do chwili działu spadku wraz ze spadkobiercami ponoszą odpowiedzialność solidarną, a od chwili działu spadku proporcjonalnie do wartości otrzymanych przez nich przysporzeń. Odpowiedzialność zapisobiercy jest ograniczona do wartości otrzymanego przedmiotu zapisu windykacyjnego według stanu i cen z chwili otwarcia spadku. Rozliczenia między spadkobiercami i zapisobiercami powinny być dokonywane przy uwzględnieniu wartości otrzymanych przez nich przysporzeń (zapisów windykacyjnych i udziałów w spadku).

Osoby, na których rzecz został uczyniony zapis windykacyjny, obciążono odpowiedzialnością za zachówek względem osób do niego uprawnionych. Ustawodawca

uznał, że należy zapisobierców traktować tak jak obdarowanych z uwagi na to, że w obu przypadkach dochodzi do uszczuplenia spadku (art. 1 pkt 19-21).

Treść nowego art. 999¹ § 1 – 3 K.c. jest wzorowana na treści art. 1000 K.c. dotyczącego odpowiedzialności za zachówek osób obdarowanych za życia przez spadkodawcę.

Odpowiedzialność zapisobierców windykacyjnych wyprzedza odpowiedzialność osób obdarowanych za życia przez spadkodawcę (art. 999¹ i 1000). W związku z tym, przy obliczaniu zachowku do wartości spadku oprócz wartości darowizn doliczać się będzie wartość zapisów windykacyjnych. Wartość przedmiotu zapisu windykacyjnego będzie obliczana według stanu z chwili otwarcia spadku, a według cen z chwili ustalania zachowku (art. 995 § 2). Zapis windykacyjny dokonany przez spadkodawcę na rzecz uprawnionego do zachowku będzie zaliczany na należny mu zachówek, a jeżeli uprawniony do zachowku nie będzie mógł otrzymać od spadkobiercy należnego mu zachowku, będzie mógł żądać od osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny uzupełnienia zachowku. Odpowiedzialność zapisobiercy za zachówek ogranicza się do wzbogacenia będącego skutkiem zapisu windykacyjnego (art. 999¹ § 1), a jeżeli zapisobierca sam jest uprawniony do zachowku, jego odpowiedzialność względem innych uprawnionych do zachowku ogranicza się do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachówek (art. 999¹ § 2). Aby zwolnić się od obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do uzupełnienia zachowku zapisobierca powinien wydać przedmiot zapisu (art. 999¹ § 3).

Kilku zapisobierców windykacyjnych odpowiadać ma względem uprawnionego do zachowku solidarnie a rozliczenia między nimi powinny następować proporcjonalnie do wartości otrzymanych zapisów.

Zmieniony został art. 1007 K.c., na podstawie którego wydłużony został termin do dochodzenia roszczeń uprawnionego z tytułu zachowku oraz roszczeń spadkobierców o zmniejszenie zapisów zwykłych i poleceń i będzie wynosił pięć lat od ogłoszenia testamentu, a także termin do dochodzenia roszczeń przeciwko osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanego od spadkodawcy zapisu windykacyjnego lub darowizny i będzie on wynosił pięć lat od otwarcia spadku.

Na skutek zmian wprowadzonych w art. 1039 – 1042 przy obliczaniu sched spadkowych uwzględnieniu podlegają wartości zapisów windykacyjnych na tych samych zasadach jak darowizny (art. 1 pkt 26 i 27).

Z uwagi na to, że art. 932 K.c. zawierał lukę tzn. nie przesądzał, jak następuje dziedziczenie ustawowe, w przypadku gdy dochodzą do niego małżonek oraz jeden z rodziców spadkodawcy, został on uzupełniony o § 6, który wskazuje, że ci uprawnieni dziedziczą po połowie (art. 1 pkt 4).

Oprócz wyżej wymienionych zmian ustawa rozszerza nieco instytucję wykonawcy testamentu. Spadkodawca będzie mógł powołać więcej niż jednego wykonawcę testamentu. Wskazany przez spadkodawcę wykonawca testamentu będzie mógł sprawować zarząd nie tylko całym majątkiem spadkowym ale także jego zorganizowaną częścią lub nawet oznaczonym składnikiem, w okresie następującym bezpośrednio po śmierci spadkodawcy a zakończyć niezwłocznie po dziale spadku. Spadkodawca będzie mógł powołać również wykonawcę testamentu do sprawowania zarządu przedmiotem zapisu windykacyjnego (art. 1 pkt 14 i 15).

Inne zmiany dokonane przedmiotową ustawą w Kodeksie cywilnym mają charakter dostosowujący. Chodzi przede wszystkim o zmiany terminologii przy zapisie, który dla odróżnienia od zapisu windykacyjnego będzie określany jako zapis zwykły (art. 156, 510, 922 § 3, 939 § 1, 967 § 1, 998, 1003 – 1006, 1033 K.c.).

W celu realizacji regulacji dotyczącej zapisu windykacyjnego konieczna jest zmiana przepisów innych ustaw.

W ustawie o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców zmianie ulega art. 7 ust. 2 i 4 oraz dodaje się ust. 3a. Ustawę stosuje się do nabycia nieruchomości, udziałów lub akcji przez cudzoziemców, niezależnie od tego na jakiej podstawie nabycie to następuje z wyjątkiem nabycia nieruchomości, udziałów lub akcji w drodze dziedziczenia przez osoby uprawnione do dziedziczenia ustawowego (art. 7 ust. 2). Nowelizacja zakłada rozszerzenie tego wyłączenia także na cudzoziemców będących spadkobiercami ustawowymi, na których rzecz został ustanowiony zapis windykacyjny. Cudzoziemcy dziedziczący w inny sposób niż z ustawy, którzy nabyli nieruchomości, udziały lub akcje na podstawie zapisu windykacyjnego powinni ubiegać się o zezwolenie. Jeżeli jednak cudzoziemiec nie uzyska stosownego zezwolenia w czasie określonym w ustawie, przyjęć należy, iż przedmiot zapisu windykacyjnego wchodzi do spadku i podlega dziedziczeniu przez spadkobierców (art. 2).

Zmiany wprowadzone do ustawy – Kodeks postępowania cywilnego mają na celu spowodować, aby możliwe było stosowanie przepisów o zabezpieczeniu spadku także do zabezpieczenia przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 3 pkt 1). Uzupełnia się przepis dotyczący zawartości zaświadczenia wydawanego na wniosek osoby powołanej na wykonawcę testamentu o obowiązek umieszczenia w tym zaświadczeniu praw i obowiązków wykonawcy testamentu jeżeli spadkodawca je określił (art. 3 pkt 2).

Zmianie ulegają przepisy dotyczące stwierdzenia nabycia spadku.

Sąd w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku będzie stwierdzał także nabycie przedmiotu zapisu windykacyjnego. Możliwe będzie wydanie postanowienia częściowego co do przedmiotu zapisu windykacyjnego. Na skutek zmiany w art. 679 § 4 będzie możliwe wzruszenie prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 3 pkt 3 - 5).

W ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji następuje zmiana art. 57 § 2 i 3 poprzez dodanie przesłanki umożliwiającej podjęcie zawieszonego postępowania egzekucyjnego w razie śmierci zobowiązanego wobec osób, na których rzecz zostały uczynione zapisy windykacyjne, na zasadach takich jak dla spadkobierców zobowiązanego. W związku z powyższą zmianą, w art. 57 § 3 wprowadza się możliwość podjęcia zawieszonego postępowania egzekucyjnego wobec zapisobiercy, którego odpowiedzialność przewiduje art. 106 ustawy – Ordynacja podatkowa (art. 4).

Zgodnie ze zmianami wprowadzonymi do ustawy o podatku od spadków i darowizn nabycie przez osoby fizyczne własności rzeczy znajdujących się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub praw majątkowych wykonywanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zapisu windykacyjnego podlega podatkowi z wyjątkiem nabytych w ten sposób praw autorskich i praw pokrewnych, praw do projektów wynalazczych, znaków towarowych i wzorów zdobniczych oraz wierzytelności wynikających z nabycia tych praw (art.5 pkt 1 i 2).

Zwolnione od podatku jest nabycie w drodze zapisu windykacyjnego:

- a) przez osoby zaliczone do I i II grupy podatkowej przedmiotów wyposażenia mieszkania, pościeli, odzieży, bielizny oraz narzędzi pracy przeznaczonych do użytku w gospodarstwie domowym,

- b) dzieł sztuki i rękopisów będących przedmiotem twórczości spadkodawcy oraz materiałów bibliotecznych, jeżeli spadkodawca zajmował się twórczością lub działalnością naukową, oświatową, artystyczną, literacką lub publicystyczną,
- c) zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków, a także zabytków użyczonych muzeum w celach naukowych lub wystawienniczych na okres nie krótszy niż 2 lata,
- d) przez osoby zaliczone do I i II grupy podatkowej zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami (art. 5 pkt 3).

Ustawa ustala powstanie obowiązku podatkowego w przypadku nabycia w drodze zapisu windykacyjnego na chwilę uprawomocnienia się orzeczenia sądu stwierdzającego nabycie spadku, postanowienia częściowego stwierdzającego nabycie przedmiotu zapisu windykacyjnego lub zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 5 pkt 4 lit. b).

Obowiązujące przepisy przewidują ulgę podatkową w przypadku nieodpłatnego nabycia budynku lub lokalu mieszkalnego po spełnieniu warunków określonych w ustawie, dlatego proponuje się w art. 16 ust. 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn objęcie ulgą na takich samych zasadach przypadków, gdy nabycie lokalu będzie następowało na podstawie zapisu windykacyjnego.

W związku z wprowadzeniem instytucji zapisu windykacyjnego konieczne jest dokonanie zmian w ustawie – Prawo o notariacie.

Ustawa poszerza krąg osób koniecznych do spisania protokołu dziedziczenia i uzyskania notarialnego poświadczenia dziedziczenia o osoby na rzecz których spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne, a także zakres informacji jakie powinny znaleźć się w akcie poświadczenia dziedziczenia (art. 6).

Zgodnie ze zmianą wprowadzoną do ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oświadczenie o odrzuceniu zapisu windykacyjnego złożone po ogłoszeniu upadłości będzie bezskuteczne w stosunku do masy upadłości.

Jeżeli zapis został wykonany przed ogłoszeniem upadłości zapisobiercy, a przedmiot świadczenia należy do jego majątku w chwili ogłoszenia jego upadłości, to przedmiot ten wchodzi do masy na zasadach ogólnych. W przypadku gdy zapisobierca nie odrzucił zapisu przed ogłoszeniem swej upadłości, ale zapis nie został jeszcze wykonany, to do masy wchodzi wierzytelność o wykonanie zapisu.

Oznaczać to będzie, że jeżeli przed ogłoszeniem upadłości zapisobierca nie złoży oświadczenia o odrzuceniu zapisu, bo nie upłynął jeszcze termin do złożenia oświadczenia w tym zakresie, to od chwili ogłoszenia upadłości zapisobierca nie może już odrzucić zapisu, a przedmiot zapisu wejdzie do masy upadłości zapisobiercy. Syndyk (zarządca, nadzorca sądowy) również nie będzie mógł odrzucić zapisu. Jeżeli śmierć spadkodawcy nastąpi po ogłoszeniu upadłości zapisobiercy, przedmiot zapisu wejdzie do masy i ani syndyk (zarządca, nadzorca), ani upadły nie będą mogli zapisu odrzucić (art. 7).

Ustawa zawiera przepis przejściowy jeżeli chodzi o stosowanie wydłużonych terminów przedawnienia roszczeń określonych w art. 1007 K.c., zgodnie z którym terminy te będą miały zastosowanie do roszczeń powstałych przed dniem wejścia w życie ustawy i w tym dniu jeszcze nie przedawnionych (art. 8).

Ustawa ma wejść w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia.

II. Przebieg prac legislacyjnych

Ustawa została uchwalona przez Sejm na posiedzeniu w dniu 4 lutego 2011 r. Ustawa pochodzi z przedłożenia rządowego.

Prace nad ustawą prowadziła Komisja Nadzwyczajna do spraw zmian w kodyfikacjach. Łącznie z projektem rządowym (druk sejmowy nr 3018) rozpatrywany był projekt senacki, który dotyczył instytucji darowizny na wypadek śmierci (druk sejmowy nr 2116) ale w efekcie prowadzonych prac został pominięty. W wyniku prac projekt uległ nieznacznym zmianom o charakterze legislacyjnym oraz uzupełniono w niewielkim zakresie przepisy o wykonawcy testamentu. W drugim czytaniu nie zgłoszono poprawek i przystąpiono niezwłocznie do trzeciego czytania.

III. Uwagi szczegółowe

1. Wydaje się, że w art. 981² K.c. zdanie pierwsze należałoby zredagować w czasie przeszłym, analogicznie do tego jak zredagowany został art. 976 K.c., z uwagi na to, że po śmierci spadkodawcy przedmiot zapisu może nie należeć do spadku, ale nie może należeć do spadkodawcy, jak również spadkodawca nie jest już wówczas zobowiązany do zbycia tylko był zobowiązany do zbycia rzeczy do momentu swojej śmierci.

Propozycja poprawki:

- w art. 1 w pkt 9, w art. 981²:
 - a) wyrazy "nie należy do spadkodawcy" zastępuje się wyrazami "nie należy do spadku",
 - b) użyte dwukrotnie wyrazy "spadkodawca jest zobowiązany" zastępuje się wyrazami "spadkodawca był zobowiązany";
2. Ustawa stanowi, że przedmiotem zapisu windykacyjnego może być ustanowienie na rzecz zapisobiercy użytkowania lub służebności. W art. 981² K.c. w zdaniu drugim dotyczącym podstaw bezskuteczności zapisu formułuje się zasadę, zgodnie z którą, jeżeli przedmiotem zapisu jest ustanowienie dla zapisobiercy użytkowania lub służebności, zapis jest bezskuteczny, gdy w chwili otwarcia spadku przedmiot majątkowy **obciążony użytkowaniem lub służebnością** nie należy do spadku albo spadkodawca jest zobowiązany do jego zbycia.

Z literalnego brzmienia art. 981² K.c. wynika, że zasada ta odnosiłaby się **do przedmiotów już obciążonych użytkowaniem lub służebnością**, w chwili otwarcia spadku na czyjąś rzecz, które nie należą do spadku albo spadkobiercy mają obowiązek jego zbycia ponieważ spadkodawca nie wykonał tego obowiązku za życia.

Wydaje się, że ustawodawcy chodziło raczej o to, aby bezskuteczny był zapis windykacyjny, w przypadku gdy przedmiot (rzecz lub prawo), który ma dopiero być obciążony użytkowaniem lub służebnością, w chwili otwarcia spadku nie należy do spadku albo spadkodawca jest zobowiązany do jego zbycia i taki stan należałoby określić zasadą, a wypadki gdy mamy do czynienia z przedmiotem już obciążonym ograniczonym prawem rzeczowym w postaci użytkowania lub służebności mieściły by się w tym katalogu.

Propozycja poprawki:

- w art. 1 w pkt 9, w art. 981² wyrazy "przedmiot majątkowy obciążony użytkowaniem lub służebnością" zastępuje się wyrazami "przedmiot majątkowy, który ma być obciążony użytkowaniem lub służebnością";
3. Zmiana dokonana w art. 1 w pkt 11, w art. 985, sprowadza się do zastąpienia określenia "organ państwowy" określeniem "organ władzy publicznej".

Przepis ten, w brzmieniu obowiązującym, daje organowi państwowemu prawo żądania wykonania polecenia, jeżeli ma ono na względzie interes społeczny.

Z uzasadnienia do projektu ustawy wynika, że za zamianą tych określeń mają przemawiać postulaty wyrażone w literaturze, niestety nie sprecyzowano dlaczego zmiana powinna być dokonana tylko w jednym przepisie, podczas gdy ustawa - Kodeks cywilny pojęciem organ państwowy posługuje się w kilku innych przepisach, w tym w art. 894, który organowi państwowemu daje takie samo uprawnienie jak w art. 985.

Wprowadzenie zmiany będzie oznaczało, że dotychczasowe określenie należy inaczej interpretować, co zwłaszcza na tle podobnych przepisów art. 894 i 985 K.c. może być kontrowersyjne.

Biorąc powyższe pod uwagę, należy opowiadać się za skreśleniem tej zmiany.

4. W ustawie należy dokonać następujących zmian o charakterze redakcyjnym;
 - 1) w art. 1 w pkt 10 w zdaniu wstępnym po wyrazach "w tytule III" dodaje się wyrazy "w dziale III";
 - 2) w art. 1 w pkt 14, w art. 988 w § 3 po wyrazach "zapis windykacyjny" dodaje się przecinek;
 - 3) w art. 1 w pkt 27 w zdaniu wstępnym skreśla się wyrazy "wprowadza się następujące zmiany";
 - 4) w art. 2 w zdaniu wstępnym skreśla się wyrazy " wprowadza się następujące zmiany";
 - 5) w art. 3 w pkt 3 w zdaniu wstępnym przed wyrazami "w księdze drugiej" dodaje się wyrazy "w części pierwszej";
 - 6) w art. 5 w pkt 5, w ust. 2 po wyrazach "na której rzecz został uczyniony zapis zwykły lub windykacyjny" dodaje się przecinek;
 - 7) w art. 6 w pkt 4 w lit. a, w § 1 po wyrazach "na której rzecz spadkodawca uczynił zapis windykacyjny" dodaje się przecinek.

Aldona Figura

Legislator